

УДК:336.71

АСИМЕТРІЯ ІНФОРМАЦІЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР

САЄНКО Інна Ігорівна,
аспірантка

Харківського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи»

e-mail: saenko-inna@rambler.ru

Анотація. Розглянуто сутність поняття «асиметрія інформації», особливості її прояву на ринку банківських послуг, основні проблеми, пов'язані з нею, визначено її вплив на банківський сектор. Вказано, що рівень довіри до банківського сектору ґрунтується на наявності інформації.

Досліджено основні причини прояву асиметрії на банківському секторі та вплив на фінансову стійкість банків.

Ключові слова: банки, асиметрія інформації, фінансова звітність, ринок банківських послуг.

Постановка проблеми. Банківська система в Україні, як і в інших країнах, є важливою складовою внутрішнього фінансового ринку та єдиним джерелом зовнішнього фінансування для реального сектору економіки. Проте одна з головних функцій банківської системи, що передбачає акумулювання тимчасово вільних грошових коштів для їхнього подальшого інвестування та реалізації масштабних проектів, в сучасних реаліях України працює неефективно, внаслідок недостатнього ресурсного потенціалу банків, нестабільних передумов впровадження сучасних фінансових, комунікаційних і інформаційних технологій. Аби зрозуміти природу суперечностей, які виникають у сфері фінансів, необхідно брати до уваги такий факт, як асиметрія інформації, що виникає на фінансових ринках за взаємовідносин між банками й користувачами банківських послуг. Розлади на фінансових ринках унаслідок асиметричності інформації можуть призвести до дисбалансів руху грошових потоків, а відтак і спаду інвестицій та економічної активності. До того ж можливості потенційних вкладників у здійсненні вибору банку значно обмежуються через відсутність прозорості системи розкриття інформації щодо обліку, звітності та нагляду за діяльністю банків, що, так само, знижує потенціал банківського сектору в умовах існування неповної і недостовірної інформації на ринку банківських послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі питанням асиметрії приділена значна увага як зарубіжними, так і вітчиз-

Аннотация. Рассмотрена сущность понятия «асимметрия информации», особенности ее проявления на рынке банковских услуг, основные проблемы, связанные с ней, определены ее влияние на банковский сектор. Указано, что уровень доверия к банковскому сектору основывается на наличии информации. Исследованы основные причины проявления асимметрии на банковском секторе и влияние на финансовую устойчивость банков.

Ключевые слова: банки, асимметрия информации, финансовая отчетность, рынок банковских услуг.

няними науковцями. Вагомий внесок в дослідження поняття та ринків з асиметричною інформацією було зроблено Дж. Стігліцом та Дж. Акерлофом [1, с. 93], які довели, що джерелом інформаційних асиметрій є несумісність інтересів економічних суб'єктів, які функціонують на ринку. Особливий науковий підхід щодо розуміння асиметрії інформації відображено також в працях Ф. Мішкіна, Р. Фергюсона [2, с. 6], які вважають її іманентною рисою функціонування фінансової системи. Сучасні тенденції та проблеми розкриття інформації банками України знайшли відображення в наукових працях і українських дослідників таких як: В. І. Ричаківська [3, с. 4], Л. П. Снігурська [4, с. 46] та ін. Належне місце в розробці цієї проблематики займають праці відомих українських економістів, до яких належать В. Євдокимов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, Г. Заграй, В. Іванова, О. Костюк, В. Огієнко, С. Чистяков та інші. Але недостатньо дослідженими залишаються питання щодо асиметрії інформації в системі забезпечення антикризової фінансової стійкості банківської діяльності. Оцінюючи накопичені наукові здобутки вчених, слід відмітити, що переважна більшість праць присвячена порядку складання та надання фінансової звітності, а також розкриттю кількісних показників в фінансовій звітності. Втім, основні чинники та причини, що впливають на розповсюдження неякісної інформації на ринку банківських послуг все ще залишається невирішеними і вимагають глибшого дослідження як у теоретичному, так і в організаційно-прикладному аспектах.

Метою дослідження є розвиток теоретико-методологічних підходів щодо врахування асиметрії інформації на ринку банківських послуг та її впливу на формування розгорнутого звіту про фінансову стабільність.

Неповнота інформації завжди супроводжує економічні процеси в суспільстві, впливає на умови та специфіку функціонування ринків, створює додаткові транзакційні витрати для економічних агентів. В сучасних умовах переходу до інформаційного розвитку, недостатніми є тільки знання та вміння, які отримані одноразово. Експоненціальний розвиток зовнішнього середовища вимагає значних змін, пов'язаних зі зростанням обсягів інформації, що потребує оцінки, аналізу та переробки, тому проблема асиметрії інформації набуває особливої наукової та практичної значущості, а подолання асиметричності інформації стає нагальною світовою тенденцією.

Дослідженням асиметричного розподілу інформації на ринку фінансових послуг приділяли увагу багато зарубіжних вчених-економістів. Так, Нобелівську премію з економіки 1996 року було присуджено В. Вікрі і Дж. Міррлісу [5, с. 165], які вперше розвинули теорію поведінки економічних суб'єктів в умовах асиметричної інформації. Джорж Акерлоф (Akerlof, 1970) одним із перших серед економістів звернув увагу на інформаційну асиметрію в економіці й докладно її розглянув у роботі [2], де розкрив прояви, негативні наслідки та шляхи уникнення або мінімізації цієї асиметрії.

На практиці не всі економічні суб'єкти мають повний і рівноцінний доступ до інформаційних ресурсів. Як зазначають учені Е. Бленкеспур (Blankespoor, 2011), Г. Міллер (Miller, 2003) та Х. Вайт (Whit, 2006), великі компанії в порівнянні з невеликими фірмами і приватними інвесторами, безсумнівно, володіють більшими можливостями одержати необхідну інформацію [3]. Б. Айхенгрін (Eichengreen, 2011) вважає, що асиметрія навколишнього інформаційного середовища висуває перед інвесторами непросте завдання вибору напрямів інвестування, оскільки в умовах відсутності достовірної й точної інформації досить складно визначити, коли і як асиметрія інформації відіб'ється на їхньому бізнесі [4]. Слід відмітити, що володіння інформацією про параметри ринку та інші зовнішні фактори дає можливість суб'єкту економічної діяльності знизити ступінь невизначеності зовнішнього середовища, нестабільного розвитку власної діяльності. Отже інформація перетворюється у джерело отримання конкурентних переваг.

Отже, під асиметрією інформації слід розуміти недостовірний розподіл інформації між учасниками ринку. Водночас у науковому середовищі наголошується, що ринок володіє інформацією щодо перехресного розподілу ознак у такий спосіб, що кожен учасник оцінюється як володар певної характерної інформаційної ознаки [1, с. 94].

Асиметричність інформації особливо представлена на ринку кредитних послуг: чим вища облікова ставка, за якою банки розраховують кредитну ставку, тим більша частка прострочених до сплати кредитів у загальному обсязі наданих кредитів. Наприклад, в Росії співвідношення обсягу кредитів до ВВП в 2–3 рази нижче, ніж у країнах Східної Європи, і в 4–5 разів нижче, ніж у країнах Західної Європи. Крім того, у процесі аналізу складу збитків у банківській системі визначено, що в останні роки 70–80% їхнього загального обсягу припадає на частку кредитного ризику та 20–30% – на ринковий та операційний ризики. У розвинених банківських системах ситуація прямо протилежна. Подібні відмінності пояснюються наявністю в зарубіжних банках комплексних систем аналізу, обслуговування і вимагати погасити заборгованість за кредитами [4, с. 101].

Така ж тенденція спостерігається на ринку кредитних послуг України: чим вища облікова ставка НБУ, тим вищий показник простроченої дебіторської заборгованості за кредитами.

Це означає, що за умови високих кредитних ставок клієнти банків, які мають намір повертати кредит, відмовляться від послуг; користувачами залишається та частка клієнтів, яка допускає можливість неповернення кредитів, і тому зміна облікової ставки не впливає на прийняття рішення.

Асиметрія інформації на ринку банківських послуг має низку специфічних ознак, серед яких:

- двохсторонній характер неналежного розкриття інформації як зі сторони банку, так і з боку клієнту;
- поглиблений характер інформаційної асиметрії внаслідок зміни ситуації на ринку, зокрема, погіршення макроекономічної кон'юнктури;
- може негативно вплинути на взаємодію продавця і покупця банківських послуг як до, так і після укладання угоди;
- навмисне приховування не тільки банком, а й клієнтом правдивої інформації та створення інформаційних бар'єрів;

- може викликати недовіру клієнта до продавця.

Основні чинники, що зумовлюють існування асиметрії інформації представлені на *рис. 1*.

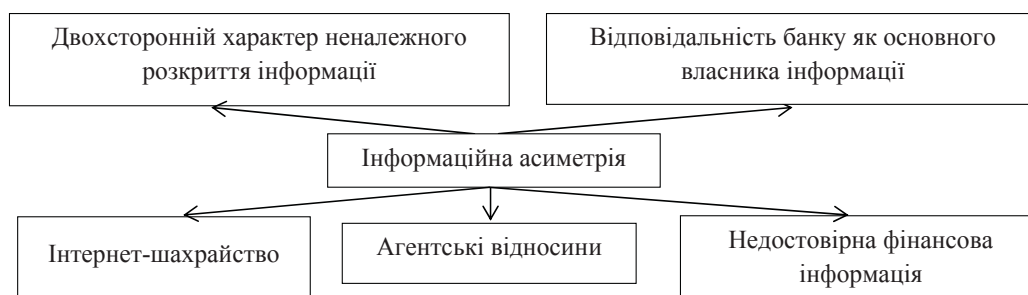

Рис. 1. Основні чинники, що визначають інформаційну асиметрію на ринку

Форми прояву впливу інформаційної асиметрії на ринки досить різноманітні.

По-перше, у низці випадків асиметрія інформації може стати причиною формування ринкової влади продавців. Оскільки отримання інформації для споживачів пов'язане з додатковими витратами, то воно має сенс для них тільки в тих випадках, коли очікувані вигоди перевищать витрати на пошук інформації.

Якщо покупці не знають величину витрат, пов'язаних з пошуком інформації, і величину вигод від її отримання, то цією необізнаністю можуть скористатися продавці, встановлюючи ціни на товари та послуги вищі рівноважної.

По-друге, асиметрія інформації є джерелом цінової дискримінації. Часто покупці не здатні визначити якісні характеристики придбаних товарів та послуг за співвідношенням «ціна-якість». Це дає можливість продавцям диференціювати продукти і товари виходячи не з реального стану їхніх якісних параметрів, а за допомогою їхньої імітації, яка називається фантомною диференціацією.

По-третє, від існування асиметрії інформації страждають виробники товарів і послуг. Приховані характеристики споживачів часто стають причиною недоотримання прибутку навіть для досить впливових фірм на ринку [8, с. 64].

Зрозуміло, що достовірна і повна інформація про економічні вигоди на ринку банківських послуг не може бути загальнодоступною.

Банки володіють значними обсягами інформації і тому можуть навмисно приховувати інформацію від інших учасників ринку. Саме через цей факт від поведінки керівництва та власників банку залежить розповсюдження навмисно викривленої інформації.

По-перше, банки володіють значно більшими обсягами інформації щодо ситуації на ринку банківських послуг, що зумовлено:

- банки як інститути платіжної системи, мають доступ до кредитної історії позичальників, отримують інформацію щодо їхньої діяльності не тільки з даних, наданих третьою стороною, але й зважаючи на власноруч зібраною і оброблений великий обсяг інформації щодо поточної діяльності позичальників;
- між банком і його клієнтами встановлюються довготривалі стосунки, завдяки яким банк має в своєму розпорядженні надійні відомості про їхнє фінансове становище;
- банки отримують неофіційну інформацією на основі довгострокових відносин, а з огляду на неофіційний характер цієї інформації, тільки банкір може нею скористатися, що забезпечує йому перевагу перед іншими учасниками на ринку банківських послуг.

По-друге, банки, з огляду на довгострокові відносини та наявну кредитну історію позичальників витрачають менше коштів на збір та аналіз додаткової інформації щодо здійснення кредитних операцій та швидше приймають рішення щодо фінансування певного проекту, що забезпечує банкам ще одну перевагу на ринку банківських послуг.

По-третє, банківська кредитна угода є інформаційним сигналом для інших учасників ринку щодо надійності позичальника.

Зважаючи на вище зазначене можна стверджувати, що саме банки формують певне інформаційне поле не тільки для споживачів банківських послуг, але й для інших учасників ринку – страхових компаній, інвестиційних фондів, рейтингових агентств тощо. Саме це можна вважати однією зі запорок забезпечення стабільного функціонування ринку. І намагання власників банків проводити операції на ринку

з підвищеною дохідністю водночас перекладаючи підвищений ризик на споживачів є типовим проявом наявності інформаційних переваг в однієї зі сторін банківської угоди і існуванням проблеми морального ризику.

В періоди загострення кризових явищ на фінансових ринках, банківський сектор завжди виступає буфером між учасниками та підпадає під ризики з обох сторін угоди, що впливає на його стійкість чи взагалі на подальше існування. Тому

банки потребують загальної інформаційної підтримки як на власному рівні – топ-менеджменту так і від НБУ.

З урахуванням постійно зростаючої концентрації банків України, можна стверджувати, що погіршення ситуації одного банку, негативно впливає на весь сектор через розповсюдження асиметрії інформації і загрожує всій системі. Це призведе до поглиблення і поширення кризових явищ на всьому фінансовому ринку (рис. 2).

Рис. 2. Вплив інформаційної асиметрії на фінансовий сектор

В цьому випадку можна стверджувати, що асиметрія інформації є спусковою кнопкою для початку банківської кризи, а, отже, потребує постійного контролю та моніторингу.

Найбільше викривляється інформація у разі надання таких банківських послуг, як кредитні, страхові та депозитні послуги. Так, під час отримання позички в банку, клієнт не володіє достатньою інформацією щодо ряду факторів, що характеризують якість кредитної послуги, а саме: розмір ефективної ставки, можливість пролонгації договору, тарифи щодо обслуговування кредиту, реальний строк розгляду заявки на кредит тощо. У разі надання страхових послуг банк може не розповсюджувати інформацію щодо афільованих страхових компаній, а також чітко не визначати види страхових випадків. Під час розміщення вкладу клієнт банку наражається на ризик недостовірності даних щодо комісійних платежів у разі зняття та зарахування нових сум

у відділеннях банку або взагалі в інших банках. Проте банк може постраждати також: недостовірною інформацією щодо фінансового стану клієнта, його платоспроможності, заставне майно, поручителі та інше.

Окремим чинником, що може впливати на інформаційний ринок є швидкий розвиток інтернет-комунікацій. Безперечним є той факт, що значний вплив на еволюцію ринку банківських послуг здійснюють розвиток технологій, інновацій, конкуренція. Проте зросла частка розповсюдження заздалегідь неправдивої інформації, а також шахрайських дій щодо банку, клієнтів тощо.

Ще одним каналом розповсюдження асиметричної інформації є оприлюднення фінансовими компаніями на своїх офіційних сайтах недостовірної фінансової інформації щодо свого фінансового стану (див. рис. 3) [6].

Проблема подання та оприлюднення недостовірної інформації виявилася актуальною для

банків України. Аналіз показників фінансової звітності банків, в яких була запроваджена тимчасова адміністрація упродовж кризового періоду, довів, що показники більшості банків за квартал до введення тимчасової адміністрації відповідали показникам загалом по відповідній групі, а в деяких випадках навіть були кращими [7, с. 242].

Серед основних причин наведення банками асиметричної інформації є недосконала систе-

ма корпоративного управління та відсутність контролю з боку акціонерів банку, непрофесіоналізм працівників банку, неналежне виконання своїх функціональних обов'язків керівництвом банку.

Останні чинники можуть бути розцінені не тільки як результат неупередженої поведінки персоналу, а й певні шахрайські дії з умисним приховуванням «поганих новин» для користувачів банківських послуг.

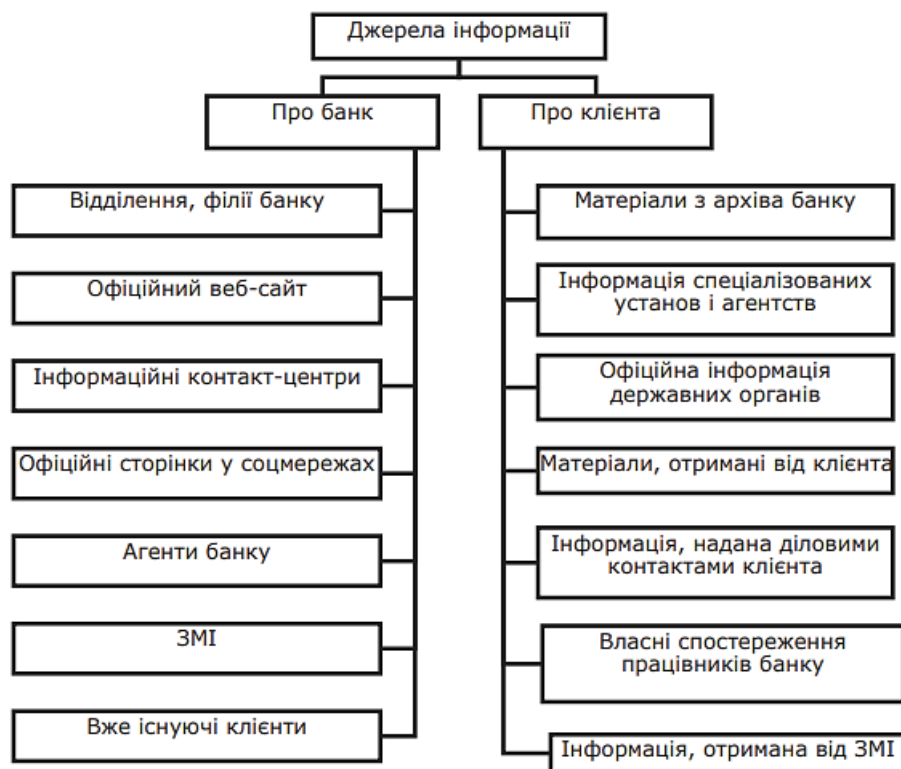

Рис. 3. Джерела інформації суб'єктів банківської угоди

Отже, з огляду на зазначені проблеми та наслідки асиметрії інформації, можна виділити такі заходи для уникнення чи мінімізації асиметрії:

- 1) на рівні Національного банку України:
 - розробка та коригування законодавчо-правових основ банківської діяльності для уникнення подвійного трактування,
 - підвищення вимог прозорості ведення фінансової звітності,
 - посилення контрольної функції НБУ за діяльністю банків з метою забезпечення проведення чесної роботи банківських установ,
 - удосконалення вимог до інформаційної політики банків,
 - використання всіх можливих комунікаційних каналів для висвітлення актуальної ситуації в банківській системі

- інформування про наявність і результати діяльності спеціальних органів і інститутів гарантування стабільності банківської та фінансової системи держави (Рада з фінансової стабільності, ФГВФО),
 - створення загальнодержавних інформаційно-аналітичних баз даних, доступних для всіх суб'єктів банківської системи,
 - розроблення та реалізація загальнонаціональної програми фінансової грамотності населення для підвищення рівня освіченості споживачів фінансово-економічних послуг;
- 2) на рівні банків:
 - здійснення систематичного навчання, використання якнайбільше можливих інформаційних каналів для підвищення рівня компетентності працівників,

- підвищення рівня ефективності CRM-систем банкінгу для налагодження та підтримки діалогу «банк-клієнт»,
- опублікування ключових фінансових показників діяльності банку у доступній формі для легкого сприйняття та розуміння,
- проведення політики соціально-відповідального бізнесу та публікація її результатів у нефінансовому звіті – як інструмент підвищення рівня довіри населення.

Отже, різна структура взаємовідносин банк-клієнт по-різному буде впливати на розвиток ринку банківських послуг, причому негативні ефекти асиметрії інформації впливатимуть на всіх учасників, що володіють суттєвим обсягом

інформації, якість і достовірність якої є різною. Зазвичай інформаційна асиметрія виявляється у формі банківської паніки: вкладники, прагнучи зберегти свої депозити, але не маючи інформації про якість кредитних портфелів банків, вилучають вклади із банківської системи, що призводить до краху банків. В умовах банківської паніки припиняють свою діяльність як платоспроможні, так і неплатоспроможні банки. Саме асиметрія інформації є головною причиною недовіри клієнтів до окремих банків, а недостатній рівень розкриття узагальнюючої банківської інформації, що має місце в фінансовій звітності банків України, унеможливорює ранню діагностику проблемності цих банків з боку наглядових органів.

Список використаних джерел

1. Akerlof. George A. The Market for «Lemons»: Quality Uncertainty and the Market Mechanism // The Quarterly Journal of Economics. – 1970. – August. – V. 84. – P. 91–104.
2. Mishkin, F. Global Financial Instability: Framework, Events, Issues / F. Mishkin // Journal of Economic Perspectives. – 1999. – Vol. 13. – P. 3–20.
3. Ричаківська В. І. Проблеми розкриття інформації у фінансовій звітності банків / В. І. Ричаківська // Вісник НБУ. – 2004. – № 7. – С. 4–5.
4. Снігурська Л. П. Огляд змін у МСФЗ щодо обліку фінансових інструментів та формування фінансової звітності, запланованих на 2010–2011 роки / Л. П. Снігурська // Вісник НБУ. – 2011. – № 1. – С. 44–52.
5. Sandmo Agnar. Asymmetric Information and Public Economics: The Mirrlees-Vickrey Nobel Prize // Journal of Economic Perspectives. – 1999. – № 13 (1). – P. 165–180.
6. Diamond D. W. Financial Intermediation and Delegated Monitoring / D. W. Diamond // Review of Economic Studies. – 1984. – Vol. 51. – P. 393–414.
7. Белова І. В. Необхідність удосконалення контролю за банками щодо подання фінансової звітності / І. В. Белова, О. Г. Коренева, Л. Ю. Сисоєва // БІЗНЕС ІНФОРМ. – № 1. – 2013. – С. 239–245.
8. Кузина О. Е. Эффективно ли государственное регулирование финансовых рынков? / О. Е. Кузина, Д. Х. Ибрагимова // Банковское дело. – 2010. – № 9. – С. 80–82.
9. Сисоєва Л. Вплив асиметрії інформації на ринок банківських послуг [Електронний ресурс] / Л. Сисоєва // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Режим доступу : http://ej.kherson.ua/journal/economic_06/255.pdf.
10. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.